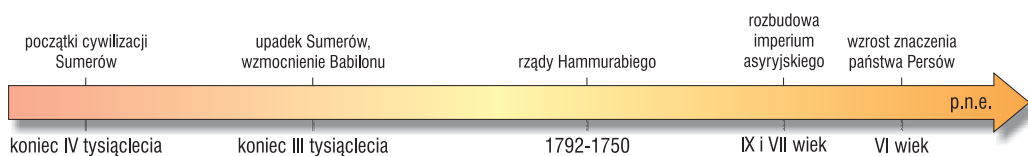

3. CYWILIZACJA STAROŻYTNEJ MEZOPOTAMII

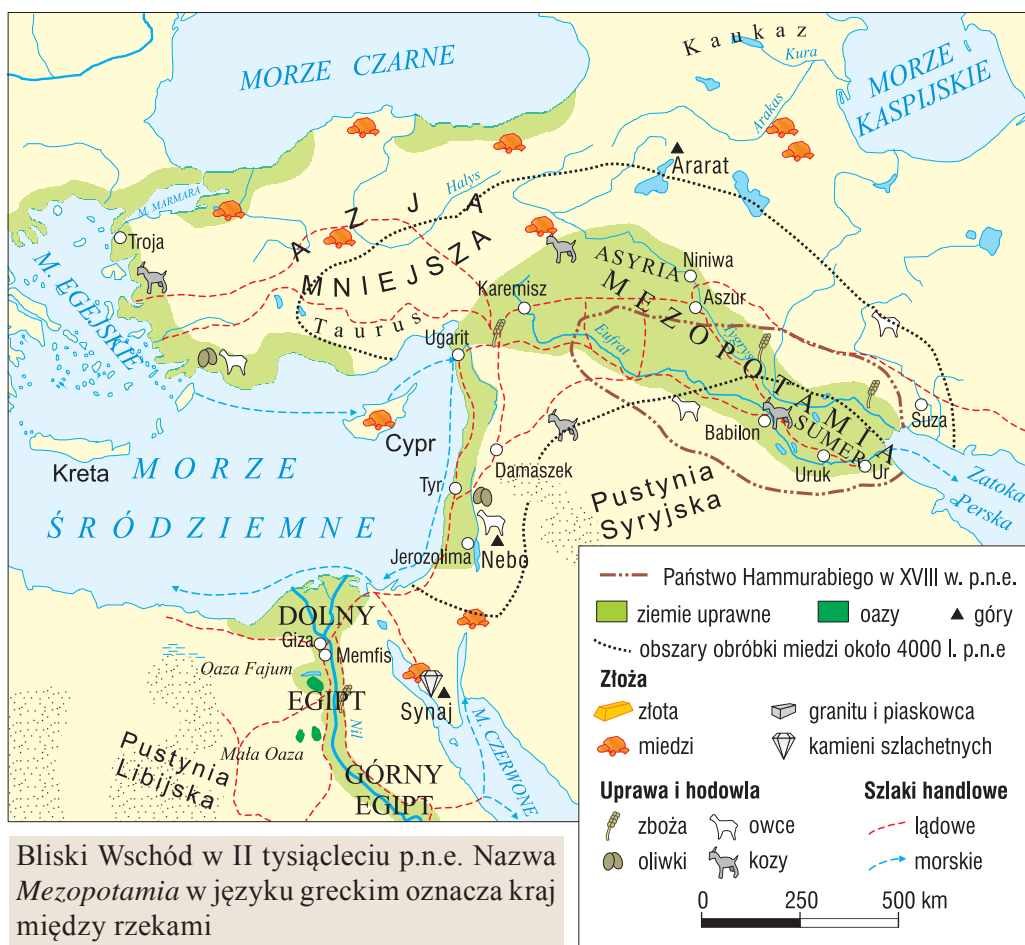
Czy pamiętasz:

W jaki sposób warunki geograficzne wpłynęły na rozwój człowieka?

1. Warunki geograficzne

Mezopotamia była krajem leżącym między Tygrysem i Eufratem. Pod koniec IV wieku p.n.e. powstała tu jedna z najstarszych cywilizacji. Mezopotamia od zachodu była otoczona pustyniami, natomiast od północy i wschodu pasmami górskimi. Na południu sięgała do Zatoki Perskiej. **Sumerowie**, którzy podbili

miejsową ludność, nie stworzyli jednolitego państwa, ale wiele państw-miast, wytworzyli wspólny język, kulturę oraz wierzenia. Granice między państwami sumeryjskimi wyznaczał zasięg **sieci irygacyjnej**, czyli systemu kanałów i zbiorników wodnych zbudowany między Tygrysem i Eufratem. Wylewy użyźniały glebę i zapewniały Sumerom wodę niezbędną do rozwoju rolnictwa.

2. Dziedzictwo Sumerów

Na czele państwa-miasta stał król, który jednocześnie był najwyższym kapłanem. Wyobrażenia religijne mieszkańców Mezopotamii cechował **politeizm**, czyli wiara w wielu bogów. Wyobrażano ich sobie pod postacią ludzką. Takie wyobrażenie nazywane jest **antropomorfizmem**. Najazdy obcych oraz klęski żywiołowe były traktowane przez mieszkańców jako wyraz gniewu bogów. Aby przebłagać bogów, wznoszono im świątynie zwane zigguratami i tam składano ofiary. Przy świątyniach działały liczne grupy kapłanów.

Ziggurat w Ur wybudowany około 2100 roku p.n.e. Ziggurat to monumentalna budowla sakralna w starożytnym Sumerze, Babilonii czy Asyrii w formie tarasowo uformowanej wieży

Do naszych czasów zachowały się fragmenty literatury sumeryjskiej, m.in. epos o legendarnym królu miasta Uruk – **Gilgameszu**. Inspiracją poematu było odwieczne ludzkie pragnienie uzyskania nieśmiertelności. W eposie znajduje się także opowieść o potopie. Później, inna wersja opisu tej katastrofy została przedstawiona w *Biblii*.

Wybrani bogowie ludów Mezopotamii

Bogowie	Charakterystyka
Anu	bóg nieba
Enlil	bóg powietrza
Enki	bóg słodkich wód i mądrości
Isztar	bogini miłości i wojny
Marduk	bóg opiekuńczy Babilonu, magii
Szamasz	bóg Słońca, sprawiedliwości, prawa i prawdy

Sumerowie stawiali budowle z suszonej cegły, a jedynie ściany zewnętrzne świątyń okładali wypaloną cegłą. Wynaleźli m.in. koło garncarskie oraz pismo, które początkowo miało charakter piktograficzny, czyli obrazkowy. Z czasem jednak coraz bardziej uprasz-

Materiałem pisarskim były gliniane tabliczki, na których wyciskano za pomocą trójkątnego ryłca znaki przypominające kliny, stąd nazwa **pismo klinowe**

2. Życie miejskie

Dla imperium rzymskiego szczególnie pomyślny był II wiek n.e. Czas pokoju wewnętrznego i bezpieczne granice sprzyjały rozwojowi handlu. Morze Śródziemne było doskonałą arterią komunikacyjną, dzięki której Imperium Rzymskie stało się sprawnie funkcjonującym organizmem gospodarczym. Rozwojowi handlu sprzyjała sieć doskonałych dróg, które łączyły ze sobą nawet odległe prowincje. Do transportu wykorzystywano również spławne rzeki.

Rozkwit gospodarczy sprzyjał **urbanizacji**, czyli rozbudowie miast. Przebiegała ona szczególnie intensywnie w zachodniej części Cesarstwa. W miastach wytyczano regularną siatkę ulic przecinających się pod kątem prostym. W punktach centralnych, gdzie krzyżowały się dwie główne arterie komunikacyjne, budowane były **fora** (liczba poj. forum), czyli reprezentacyjne rynki. Przy nich wznoszono

Forum w Rzymie

świątynie i budynki państwowe. Fora były centrami życia politycznego, religijnego i towarzyskiego. W ich pobliżu znajdowały się place targowe, wokół których skupione były sklepy, warsztaty i jadłodajnie.

Mieszkańcy miast mogli korzystać z dobrodziejstw urządzeń sanitarnych i komunalnych. Nieczystości odprowadzano za pomocą systemów kanalizacyjnych. Wodę zapewniały imponujące swoimi rozmiarami i konstrukcją **akwedukty**. Dla

wygody i przyjemności mieszkańców wznoszono łaźnie, cyrki, amfiteatry i teatry.

W dzielnicach mieszkalnych budowano kilkupiętrowe kamienice czynszowe. Mieszkania w tych domach były ciasne, niewygodne i na ogół bardzo przeludnione. Luksusowymi domami mieszkalnymi były wille miejskie.

Akwedukt (od łac. *aqua* [czyt. akwa] – woda, *duco* [czyt. duko] – prowadzę) z początku II wieku p.n.e. w Segowii (Hiszpania). Woda płynęła rurami (glinianymi lub ołowianymi) w górnej części budowli. Natomiast dolna część służyła do komunikacji. Charakterystycznym elementem architektury rzymskiej są półkoliste arkady

3. Romanizacja mieszkańców prowincji

W okresie republiki mieszkańcy prowincji byli bezwzględnie wyzyskiwani przez Rzymian. Sytuacja ta zmieniła się za panowania Oktawiana Augusta. Został złagodzony system podatkowy. Ponadto niektóre grupy mieszkańców prowincji otrzymały obywatelstwo rzymskie, a później (w 212 roku n.e.) zostali nim obdarowani wszyscy wolni mieszkańcy Cesarstwa.

Polityka ta przyczyniła się do wzmocnienia więzi łączących mieszkańców całego Imperium. Stopniowo na terenach podbitych przez Rzymian zaczęła rozpowszechniać się kultura rzymska i język łaciński. Proces ten nazywamy **romanizacją**.

Mieszkańcy prowincji ulegali romanizacji z własnej woli. Skłaniała ich do tego bardzo atrakcyjna kultura rzymska, wygodny i kuszący styl życia, perspektywy osobistej kariery w wojsku lub w administracji lokalnej. Romanizacji sprzyjała gęstniejąca w prowincjach sieć miast wznoszonych według wzorów rzymskich. Mieszkańcy prowincjonalnych miast starali się naśladować tryb życia mieszkańców stolicy. Organizowali więc igrzyska, przedstawienia teatralne, spędzali czas w łaźniach i na forach.

Moneta z czasów cesarza Wespazjana. W państwie rzymskim rozwijała się gospodarka towarowo-pieniężna. Ten typ gospodarki charakteryzuje się tym, że producenci wytwarzają produkty z zamiarem ich sprzedania, a w wymianie handlowej głównym środkiem płatniczym są pieniądze.

4. Wielkie szlaki handlowe

Cesarstwo Rzymskie prowadziło ożywiony handel z krajami leżącymi daleko poza jego granicami. Z Chin do wybrzeży Morza Śródziemnego wiódł tzw. **jedwabny szlak**, którym sprowadzano jedwab i porcelanę. Z Indii przywożono pieprz i kosztowności. Z krajów afrykańskich dostarczano kość słoniową.

Rzymianie utrzymywali również ożywione kontakty handlowe z mieszkańcami wybrzeża bałtyckiego. W relacjach autorów rzymskich pojawia się rzeka *Vistula*, wpływająca do *Oceanu Północnego*. Prowadzące nad Bałtyk drogi handlowe nazywamy szlakami

Płaskorzeźba z III wieku n.e. ukazująca transport wina na Mozeli (w Galii). Jednym z następstw rozwoju handlu w Cesarstwie Rzymskim była sprzedaż produktów rolnictwa śródziemnomorskiego w prowincjach północnych, a także poza granicami Imperium

państwa. Chcieli odzyskać terytoria, które wcześniej odpadły od Imperium Rzymskiego.

Zasięg Cesarstwa Bizantyjskiego we wczesnym średniowieczu

2. Justynian i jego następcy

Justynian I Wielki był najwybitniejszym władcą Cesarstwa Bizantyjskiego we wczesnym średniowieczu. Częściowo zrealizował on plan odbudowy dawnego Imperium Rzymskiego. W VI wieku n.e. wodzowie Justyniana Wielkiego zajęli m.in. północną Afrykę, znaczną część Italii oraz południowo-wschodnie tereny dzisiejszej Hiszpanii. Zdobycze okazały się jednak nietrwałe. Od północy Cesarstwo Bizantyjskie było zagrożone przez Awarów, Słowian i Bułgarów. Na wschodzie i na południu odpierało ataki Persów i Arabów. Wprawdzie do VIII wieku n.e. władza monarchy była despocyjna, jednak autorytet cesarzy stawał się coraz słabszy z powodu biurokracji oraz ciągłych konfliktów i rywalizacji na dworze. Często najbliższe otoczenie panującego, łącznie z armią, decydowało, kto zostanie nowym władcą.

Miniatura z XI wieku przedstawiająca scenę walki z użyciem tzw. ognia bizantyjskiego, czyli mieszaniny m.in. saletry, siarki i ropy naftowej. Mieszanina ta zapalała się przy kontakcie z wodą morską. Stosowana była do odparcia wrogów Cesarstwa Bizantyjskiego

3. Sytuacja w Kościele

Poważne trudności przechodził także Kościół. Formalnie najwyższym dostojnikiem religijnym w Cesarstwie Bizantyjskim był **patriarcha Konstantynopola**. Zwoływane sobory nie były w stanie rozstrzygnąć wielu spornych kwestii doty-

czących interpretacji prawd wiary. Jedną z nich dotyczyła oddawania czci świętym wizerunkom – **ikonom**. W VIII wieku pojawił się ruch **obrazoburców** (*burzących obrazy*). Jego zwolennicy, nawiązując do drugiego przykazania Dekalogu, zwalczali oddawanie czci obrazom i figurom religijnym. Ruch ten doprowadził do wieloletnich konfliktów, ale później został stłumiony.

Wczesnośredniowieczna ikona bizantyjska. Ikony ukazywały Chrystusa, Matkę Bożą lub świętych

4. Osiągnięcia kultury bizantyjskiej

Cesarstwo Bizantyjskie stało się bezpośrednim kontynuatorem tradycji cywilizacji antycznej. Najważniejszym ośrodkiem kultury był Konstantynopol. Powstało tam wiele monumentalnych budowli publicznych, takich jak pałac cesarski, liczne kościoły, zbudowano place z forami, akwedukt, hipodrom (tor wyścigów konnych). Budowle nawiązywały stylem do greckiego poczucia piękna i harmonii oraz były inspirowane wschodnim przepychem. W architekturze najczęściej wykorzystywano kopuły, arkady i łuki, a wnętrza ozdabiano freskami, mozaikami oraz ikonami. Mimo wielu zapożyczeń, ich twórcy potrafili wytworzyć nową jakość oraz stworzyć oryginalną całość. Tzw. **styl bizantyjski** w następnych wiekach stał się wzorem dla mieszkańców wielu krajów. Przykładem niepowtarzalnego kunsztu architektów i artystów bizantyjskich, a ponadto symbolem potęgi państwa, był kościół pod wezwaniem **Mądrości Bożej (Hagia Sofia)** w Konstantynopolu.

Innym wielkim osiągnięciem Justyniana stało się zebranie wszystkich rzymskich reguł prawnych i opublikowanie tzw. **Kodeksu Justyniana**. Nowością był dołączony do

Plan Konstantynopola. Zwróć uwagę na obronne i komunikacyjne walory miasta

Wawelu przechowywane były szczątki św. Stanisława (kanonizowanego w 1253 roku). Legenda o zrośnięciu się jego szczątków szerzyła i umacniała tendencje zjednoczeniowe. Próbę zjednoczenia ziem polskich podjął **Leszek Czarny**. Ideę jedności Polski propagował kronikarz Wincenty Kadłubek.

Miniatura ukazująca zaślubiny Henryka Brodatego z Jadwigą (z niemieckiego rodu Andechsów). Zwróć uwagę na wizerunek orła książąt śląskich

Śląsk charakteryzował się wysokim poziomem rozwoju gospodarczego. W pierwszej połowie XIII wieku książę wrocławski **Henryk I Brodaty** skupił w swoim ręku władzę nad Śląskiem oraz ziemią krakowską i większą częścią Wielkopolski. Władza nad tymi ziemiami, po jego śmierci, przeszła w całości na jego syna **Henryka Pobożnego**. Jednak najazd Tatarów w 1241 roku spowodował załamanie się potęgi książąt śląskich, a śmierć Henryka Pobożnego w bitwie pod Legnicą zakończyła dzieło zjednoczenia ziem polskich przez Piastów śląskich.

W Wielkopolsce znajdowało się arcybiskupstwo w Gnieźnie. Pod koniec XIII wieku książę **Przemysław II** zjednoczył całą Wielkopolskę, a w spadku otrzymał ziemię kaliską oraz Pomorze Gdańskie. Poza tym Henryk Probus (książe śląski, prawnuk Henryka Brodatego) przekazał mu w testamencie ziemię krakowską i sandomierską. Jednak do zjednoczenia nie doszło, ponieważ Małopolanie nie chcieli Przemysła II. Poza tym byli gospodarczo bardziej związani z Czechami, w związku z czym popierali w walce o tron króla Czech – Waclawa II. W tej sytuacji Przemysław II zrzekł się praw do Krakowa.

Jego starania u papieża o koronę królewską poparł arcybiskup Jakub Świnka, wielki orędownik zjednoczenia Polski. Po uzyskaniu zgody papieża Przemysław II koronował się w **1295 roku** w Gnieźnie na króla Polski. Jednak kilka miesięcy później został zamordowany. Zapewne dokonali tego margrabiowie brandenburscy działający w porozumieniu i przy wsparciu kilku możnych rodów wielkopolskich.

Godło oraz pieczęć Przemysła II. Orzeł był używany na pieczęciach i monetach Piastów, tarczach, chorągwiach od XII wieku. Oficjalnym godłem Królestwa Polskiego stał się od 1295 roku

3. Rządy Waclawa II Czeskiego

Po śmierci Przemysła II, który nie został następcą, w Polsce rozpoczęła się walka o władzę. Jednym z pretendentów był książę **Władysław Łokietek** (rządzący m.in. na Kujawach). Do walki o tron włączył się także król Czech Waclaw II z dynastii Przemysłidów, która opanowała znaczną część Europy Środkowej. Królowie czescy zholdowali m.in. część księstw śląskich. Waclaw uzyskał poparcie wielu mieszczan i możnowładców. Władysław Łokietek musiał opuścić kraj. Udał się na Węgry.

W 1300 roku Waclaw został koronowany w Gnieźnie na króla Polski.

Jego rządy wywołały jednak niezadowolenie w Polsce. Nowy władca na urzędy powoływał Czechów i Niemców. Jako król Polski uznał się lennikiem cesarza. Na wieść o rosnącym niezadowoleniu wobec rządów Waclawa, do Polski wrócił Władysław Łokietek. W 1305 roku wybuchło powstanie rycerskie skierowane przeciwko Czechom, które poparło Władysława Łokietka. Zbrojnej pomocy udzielili mu także Węgrzy. Tymczasem zmarł Waclaw II, a jego syn Waclaw III po roku rządów został zamordowany. Jego śmierć oznaczała koniec dynastii Przemysłidów. W Czechach władzę objął Jan Luksemburski. Nie miał on wystarczających sił, aby walczyć o polską koronę.

Grosz praski Waclawa II Czeskiego. Grosz był srebrną monetą o znacznej wartości. Określ, która grupa społeczna mogła być najbardziej zainteresowana tym, aby w Polsce i w Czechach posługiwać się wspólną monetą

4. Walka Władysława Łokietka o zjednoczenie Polski

Władysław Łokietek opanował Małopolskę, a następnie Kujawy, ziemię łęczycką, sieradzką i sandomierską oraz Pomorze Gdańskie. Jednak w 1308 roku Pomorze Gdańskie zostało zaatakowane przez Brandenburgię. Polacy, broniący Gdańska, wezwali na pomoc Krzyżaków, którzy odparli najazd wojsk brandenburskich. W 1308 roku Krzyżacy sami opanowali Gdańsk, a następnie Pomorze Gdańskie.

Wkrótce przeciw Łokietkowi wybuchł w Krakowie bunt (w 1312 roku) niemieckiego patrycjatu na czele w wójtem Albrechtem. Bogate mieszczaństwo Krakowa oraz niektórych innych miast opowiadało się za władzą króla czeskiego. Po kilku miesiącach

Władysław Łokietek (1306-1333) – portret Jana Matejki